

Tulevaisuuden informaatiolukutaitopalvelut – täh?

Päivi Helminen & Kirsi Luukkanen

Kirjasto elää murrosvaiheessa: palveluja suunnitellaan paikallisesti kirjastoihin sekä verkkoon, ja kirjastolaisten olisi osattava toimia molemmissa ympäristössä. Voisiko informaatiolukutaito-käsite auttaa palvelujen kehittämisessä ja antaa näkyä siihen, miten kirjastotyössä kohdennetaan resursseja?

Marraskuussa 2010 STKS:n IL 3D -seminaarissa tutkailtiin tulevaisuuteen. Paikalle pyydettyjen informaatiotutkijoiden alustusten jälkeen pohdittiin käytännön esimerkkien avulla, miten IL-palveluja on eri korkeakouluissa toteutettu. Kaipasimme yhteistä ymmärrystä IL-palveluista ja saimme monipuolisia sekä antoisia nykytilan kuvauksia lähinnä informaatiolukutaidon opettamisesta. Valmiita vastauksia tulevaisuuden näkymistä ei saatu eikä niitä voi saadaakaan. Me itse voimme vaikuttaa tulevaisuuteen sillä, se kenen visioon uskomme, vaikuttaa siihen, mitä tulevaisuus on.

Mutta mitä IL-palvelut oikein ovat? Ovatko ne kirjastojen opetuksen ja neuvonnan palveluja? Vai ovatko ne laajemmin kirjaston palveluja, jotka auttavat asiakasta tiedon löytämisessä, suodattamisessa ja järjestämisessä?

Seminaarin esitysten perusteella näyttää siltä, että kirjastojen IL-palveluja ovat sopivien työvälineiden etsiminen, tarjoaminen ja niiden käytön opettaminen – lähinnä teknisestä näkökulmasta.

Tiedonhallintaa ja opiskelijoiden ohjausta tiedon lähteille

Uppsalan yliopiston tutkijan Isto Huvilan mukaan käyttäjän, tiedonhakijan näkökulma on vain yksi näkökulma, josta hän näkee maailman ja etsii tietoa. Kirjasto voi auttaa asiakasta näkemään maailmaa useammasta näkökulmasta ja ohjata ihmisiä käyttämään sopivia tiedonhankinnan välineitä. Siten kirjastot voivat hyödyntää informaatiolukutaitoa palvelujen suunnittelussa, ja se voidaan valjastaa osaksi monimuotoisia palvelui-

ta riippuen siitä kenelle niitä tarjotaan. Informaatiolukutaitopalvelu nojautuu tulevaisuudessakin IL:n ajatukseen tiedon hallitsemisesta, vaikka tiedon tarjonnan välineet muuttuvat.

Opiskelijan IL-palvelu on koulutusta ja ohjausta tiedonlähteille, käyttöön ja kriittiseen arviointiin. Tutkijalle tarjotaan työvälineitä aineiston hallintaan (MyTerikko tai RefWorks) ja tarvittaessa opetetaan niiden käyttöä. Yliopisto-opettajan IL-palveluja kehitellään parhaimmillaan yhdessä: miten kurssin opetusta voisi kehittää niin, että informaatiolukutaitoa opitaan kaikkien muiden oppimistavoitteiden lomassa. Informaatiolukutaito on osa opiskelu- ja tutkijantaitoja.

Informaatiolukutaitoa ei enää vain opeta, vaan entistä tärkeämmäksi ovat nousseet muut IL-palvelun muodot, esimerkiksi välineet tiedon suodattamiseen (MyTerikko) tai informaatiolukutaidon kytkeminen osaksi oppimista ja tiedon käyttöä. Uusien palvelujen kehittämiseen tarvitaan toimivaa yhteistyötä muiden oppimisyhteisön jäsenten kanssa. Lisäksi kullekin tieteenalalle ja toimintakulttuuriin pitäisi löytää sopivat yhteistyömuodot.

Kirjastojen sovelluksia IL-palveluista

Seminaarin kaikissa case-esityksissä korostui, kuinka IL-palvelua on kehitetty asiakkaita kuunnellen. Helsingin yliopiston kirjaston Meilahden kampuskirjasto Terkosta Pasi Keski-Nisula esiteli, miten kirjaston lääketieteen digipalvelut voi koota MyTerkkoon.

Lapin yliopiston kirjastossa IL-opetusta ja -ohjausta on hoidettu verkon välityksellä, koska välimatkat ovat pitkiä. Informaatikko Paula Kangasniemi kertoi Lapin yliopiston kirjaston etäopetuksesta ja verkkopalveluista, jotka on toteutettu matalan kynnyksen periaatteella sekä kevyiden tietoteknisten ratkaisujen avulla.

Siinä missä Aalto-yliopisto on kiinnostanut koko korkeakoulukenttää, myös Aalto-yliopiston kirjastoa on seurattu tarkalla silmällä. Aalto-yliopiston kullakin kampuksella on omannäköisensä palvelut, eikä jatkossakaan palveluita ole tarkoitus yhdenmukaistaa asiakkaiden tarpeiden kustannuksella. Toki toisilta opitaan ja parhaat käytännöt siirretään toisille kampuksille.

Kauppakorkeakoulussa annetaan halukkaille henkilökohtaista tiedonhankinnan ohjausta, Taide-teollisessa korkeakoulussa opetusta annetaan kaikille ja verkkoon on tehty muun muassa Kuvahaun verkko-opas.

Mukavuusalueen ulkopuolelle

Teknillinen korkeakoulu on tunnetusti kirjaston-

käytön ja informaatiolukutaidon opetuksen edelläkävijä. Kirjasto on rakentanut opintokokonaisuuden ”Diplomityöntekijän työkalut”, jossa opitaan ne tutkielmantekijän taidot, joita ei muualla opeteta, kuten ajankäyttöä, motivaatiota, luovuuden merkitystä, käsittekartan tekoa, tekijänoikeuskysymyksiä, kirjoittamista. Kurssi ei sisällä kirjaston ydinaluetta eli tiedonhaun opetusta, koska sitä on opetettu jo kandidaiheessa. Kirjasto koordinoi kurssia ja hoitaa muun muassa luennoitsijoiden värväämisen, eivätkä kirjastolaiset suinkaan opeta koko sisältöä.

Työkalut-kurssi on mielenkiintoinen aluevaltaus. Kun kirjastot suunnittelevat uusia palveluja, on tärkeä pohtia milloin kannattaa ja pitää astua oman mukavuusalueensa ulkopuolelle. Kirjasto voisi näyttää uuden paikkansa ja merkityksenä tiedeyhteisön jäsenenä tiedonhankinnan ja -hallinnan asiantuntijaorganisaationa.

Second Life -ympäristön käyttö opetuksessa on mietittyttänyt kirjastojen opetuksissa. Toisaalta sitä pidetään liian raskaana välineenä lyhyillä IL-kursseilla, toisaalta kirjasto voisi olla sosiaalisen

median ennakkoluuloton käyttäjä ja viedä palveluitaan virtuaalimaailman. Marja Anttonen Turun ammattikorkeakoulusta esitteli, kuinka Turun amk:n Second Life -alueella avattaret avustavat asiakkaita tiedonhankinnassa tai avustaisivat, jos olisi asiakkaita. Second Lifessa on kovin hiljaista verrattuna kirjaston palvelutiskiin.

Informaatiotaitoiseksi ei synnytä

Tiedonhankinnan ja -hallinnan ohjelmien käytettävyys on parantunut ja informaation saataavuus on helpottunut, mutta informaatiotaidon oppiminen, kriittinen ajattelu ja uuden tiedon liittäminen omaan olemassa olevaan tietopohjaan on edelleen hidas oppimisprosessi. Eri alojen ammattilaiset ja opettajat opintojen eri vaiheissa ovat avainasemassa opiskelijoiden informaatiolukutaidon kehittämisessä.

Opiskelijat eivät ole informaatiolukutaidottomassa tyhjiössä tullessaan lukion jälkeisiin opintoihin. Informaatiolukutaitoa kehitetään koko ajan, elinikäisesti, ja parhaimmillaan siihen saadaan ohjausta ja opetusta.

Kirjastojen asiantuntijoilla on oma roolinsa, jonka yhtenä merkittävämpänä osana on muistuttaa informaatiolukutaidon merkityksestä osana akateemisia taitoja ja mahdollistaa yhteistyö muiden asiantuntijoiden kanssa.

Tukea oppimiseen eri vaiheissa

Professori Eero Sormusen johtamassa WebSeal-projektissa havainnoitiin, ettei kasvatustieteissä ei pahemmin kiinnitetty huomiota tiedonhankintaan. Toki tutkiva oppiminen on tähdännyt siihen, mutta miten tulevia aineenopettajia ohjataan informaatiolukutaitoon ja ymmärtämään sen merkitys osana tietyn alan tietämystä. Carol Kulthaun ajatusten oppimisen ja tiedonhankinnan tiivistä prosessista soisi tavoittavan koko akateemisen maailman.

Sormunen on tutkinut KnowId-tutkimushankeessa, miten informaatiolukutaitoa opetetaan lukiossa ja hän esitteli mainion esimerkin, miten aineenopettaja voi ottaa jouhevasti informaatio-

lukutaidon osaksi muuta opetusta. Biologian tunnilla lukiolaiset saavat treenausta sekä asiakirjoittamiseen että informaatiolukutaitoon, kun kursin tehtävänä on Wikipedian tiedon täydentäminen tai jopa luominen.

Oppimisprosessissa esseiden ja tiivistelmien kirjoittamista ja lähteiden käyttöä harjoitellaan yhdessä verkossa, sosiaalisen median välinein. Tehtävä valmistaa oppilaita sekä kriittisiksi tiedon käyttäjiksi mutta myös osaaviksi opiskelijoiksi.

Kansalaisuus ja lukutaito

Mandy Luptonin IL-määritelmässä kiteytyvät informaatiolukutaidon syvin olemus ja tavoitteet: valmiudet itsenäiseen oppimiseen ja aktiiviseen ja osallistuvaan kansalaisuuteen.

”Information Literacy is a way of learning through engaging with information. It involves critical thinking, problem solving, higher order analysis and synthesis in order to find, select, evaluate and use information effectively. Information literacy goes beyond the academic context and prepares students for independent learning, life-long learning, participative citizenship and social responsibility.” Lupton, M (2004). *The Learning Connection*. Adelaide: AusLib Press.

Jos haluat tietää informaatiolukutaidosta ja sen määrittelystä lisää: www.helsinki.fi/informaatiolukutaito

IL 3D –seminaarin esitykset

<http://www.stks.fi/asiakirjat/koulutustenmateriaalit/materiaalit-informaatiolukutaito>

Tietoa kirjoittajista:

*Päivi Helminen, informaattikko
Helsingin yliopiston kirjasto
paivi.helminen@helsinki.fi*

*Kirsi Luukkanen, informaattikko
Helsingin yliopiston kirjasto
kirsi.luukkanen@helsinki.fi*